

О. І. Вовк

УДК 616.89:378.4(477.54)(091)

© **Вовк Ольга Ігорівна** (Україна) – к.іст.н., заступник директора Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, пл. Свободи, 6, м. Харків, 61022; e-mail: tronkocentr@karazin.ua.

© **Olga Vovk** (Ukraine) – PhD in History, Deputy Director of P. T. Tronko Center for Area Studies, 6, Svobody Square, Kharkiv, 61022; e-mail: tronkocentr@karazin.ua.

© **Вовк Ольга Игоревна** (Украина) – к.ист.н., заместитель директора Центра краеведения имени академика П. Т. Тронько, пл. Свободы, 6, г. Харьков, 61022; e-mail: tronkocentr@karazin.ua.

Том 4, № 8, 2017, стор. 127–129

ПСИХІАТРІЯ ТА НЕВРОЛОГІЯ У СТІНАХ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

Анотація і коментарі О. І. Вовк

PSYCHIATRY AND NEUROLOGY IN KHARKIV UNIVERSITY: HISTORICAL RETROSPECTIVE

Summary. The present paper provides a fragment of the monograph “School of Medicine of Kharkiv University during the first 100 years of its functioning (1805-1905)” which was published in 1905-1906 under the editing of University professors I.P. Skvortsov and D.I. Bagalii. The text is published according to the rules of modern spelling and punctuation with keeping to the author’s style. The given fragment (the author – Professor Ia. A. Anfimov) covers the main milestones of developing Psychiatry and Neurology as scientific branches and subjects at Kharkiv University in the late XIX – early XX century. There is viewed the personnel, methodological and scientific potential of the Department of systematic and clinical study of nervous diseases established in 1884 as a separate structural unit of Kharkiv University. Special emphasis is given to the characteristic of clinical basis of the department, their material provision, their role and significance for the studying process.

Key words: history of medicine, Kharkiv University, psychiatry, neurology.

ПСИХИАТРИЯ И НЕВРОЛОГИЯ В СТЕНАХ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА: СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ

Аннотация. Вниманию читателей предлагается фрагмент монографии «Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905)», вышедшая в 1905–1906 гг. под редакцией университетских профессоров И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. Текст публикуется по правилам современной орфографии и пунктуации с сохранением авторской стилистики. Приведенный очерк (автор – профессор Я. А. Анфимов) освещает основные вехи становления и развития психиатрии и неврологии как отраслей науки и учебных дисциплин в Харьковском университете в XIX – начале XX века. Характеризуется кадровый, методический и научный потенциал кафедры систематического и клинического учения о нервных и душевных болезнях, которая была создана в 1884 г. как отдельное структурное подразделение Харьковского университета. Особый акцент сделан на характеристике клинических баз кафедры, их материального обеспечения, роли и значения, которые они играли в учебном процессе.

Ключевые слова: история медицины, Харьковский университет, психиатрия, неврология.

Кафедра учения о нервных и душевных болезнях*

Кафедра систематического и клинического учения о нервных и душевных болезнях получила свою организацию только со времени введения Университетского Устава 1884 года¹.

* Друкється за виданням: Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. И. П. Скворцова и проф. Д. И. Багалея. Репр. изд. – Вступ. сл. С. М. Куделко. – Х. : САГА, 2011. – 12, V, 471, 314, XVI с., 18 с. портр.

С первых лет существования Императорского Харьковского университета по 1884 год преподавание нервных и душевных болезней было приурочено к кафедре частной патологии и терапии. Одним из первых видных преподавателей нервных и душевных болезней в Харьковском университете был профессор П. А. Бутковский², оставивший руководство по психиатрии под заглавием «Душевные болезни, изложенные сообраз-

но началам нынешнего учения психиатрии в общем и частном, теоретическом и практическом содержании»³. Санкт-Петербург. 1834 г. Учебник и в настоящее время представляет большой исторический интерес. Профессор Бутковский вел преподавание до 1844 года (в этом году он заболел и скоро скончался). После него временно поручено было чтение лекций по нервным и душевным болезням профессору Частной патологии и терапии Ф. К. Альбрехту⁴, который, в свою очередь, скоро передал этот курс профессору К. А. Демонси⁵. Последний читал нервные и душевные болезни до конца 60-х годов. В 1870–1871 учебном году временно чтение лекций по этому предмету было поручено профессору В. Г. Лашкевичу⁶. Но скоро, именно с 1871–1872 учебного года, преподавание поручено проф. Я. С. Кремьянскому⁷, который вел его до 1884 года в губернской земской психиатрической больнице «Сабурова дача»⁸.

С введением Устава 1884 года основана была самостоятельная кафедра систематического и клинического учения о нервных и душевных болезнях, которую занял профессор П. И. Ковалевский⁹. С уходом последнего в 1894 году ректором в Варшавский университет, кафедра предоставлена была профессору Я. А. Анфимову¹⁰, который ведет преподавание и в настоящее время.

Названная кафедра в Императорском Харьковском университете до сих пор не имеет клиники. Преподавание, по особому утверждению г. Министром Народного Просвещения положению, ведется в частной лечебнице для душевных и нервных болезней¹¹ д-ра И. Я. Платонова¹². Вспомогательным учебным учреждением для

кафедры душевных и нервных болезней служит существующее при университете на пожертвования средства так наз. Маньковское электролечебное заведение. Средства на него, в количестве 28.000 р., пожертвованы полтавскою помещицею, вдовою титулярного советника Верою Манько в 1853 году. В 1862 году совет университета выработал особое положение для Электротерапевтического заведения имени Манько как лечебницы для приходящих больных, и непосредственно заведывание этим заведением было поручено директору терапевтической клиники. Но занятия по приему и лечению больных ведены были особым доцентом. С учреждением отдельной кафедры душевных и нервных болезней, г. Министр Народного Просвещения в 1884 году предложил присоединить Маньковское электролечебное заведение к кафедре нервных и душевных болезней, «в виде постоянного учебного пособия для улучшения и облегчения преподавания нервных и душевных болезней». После пересмотра всего дела производства о Маньковском заведении и составления новых правил для пользования им, оно было окончательно приурочено к этой кафедре в январе 1886 года. С этого времени оно служит для амбулаторных приемов приходящих больных и кабинетом по кафедре нервных и душевных болезней, в котором происходят ежедневно практические занятия по диагностике и электротерапии со студентами старших семестров. В ближайшем будущем предполагается устройство клиники нервных и душевных болезней; планы и сметы выработаны и представлены в порядке административного производства.

Коментарі

¹ Організаційні основи університетського життя в Російській імперії регламентувалися спеціальними правовими актами – Статутами. Всього було видано чотири Статути (1804 р., 1835 р., 1863 р., 1884 р.), дія яких поширювалася на всі існуючі на той час університети країни. Університетський статут 1863 р. передбачав викладення курсу «Систематичне та клінічне викладення вчення про нервові та душевні хвороби» в межах навантаження кафедри спеціальної патології і терапії. Статут 1884 р. передбачав створення на медичних факультетах російських університетів окремих кафедр систематичного та клінічного вчення про нервові та душевні хвороби.

² Бутковський Петро Олександрович (1800–1844). Закінчив Медико-хірургічну академію в Петербурзі у 1823 р., після цього працював лікарем у військових шпи-

талях в Або та Виборзі. З 1834 р. і до самої смерті викладав у Харківському університеті.

³ Ця книга стала першим підручником з психіатрії у Російській імперії.

⁴ Альбрехт Фрідріх-Вільгельм (Фрідріх Карлович) (1800–1871). Закінчив медичний факультет Дерптського університету в 1825 р. Працював в Одесі: спершу у військово-шпиталі, згодом – на посаді інспектора лікарської управи. У 1838 р. обраний професором на кафедру терапії і клініки Харківського університету. У 1862 р. звільнений зі служби з затвердженням у званні заслуженого професора.

⁵ Демонсі Карл Олександрович (1816–1867). У 1836 р. закінчив медичний факультет Казанського університету, у клініці якого залишився працювати. У 1840–1843 рр. стажувався за кордоном. У 1844 р. поступив на роботу в Хар-

ківський університет, у 1846 р. був затверджений у званні ординарного професора. Кілька років очолював холерну лікарню при університеті, керував терапевтичним відділенням клініки. Протягом 1855–1856 рр. (під час Кримської війни) завідував терапевтичним відділенням тимчасового військового шпиталю в Харкові. У 1863 р. був обраний деканом медичного факультету.

⁶ Лашкевич Валеріан Григорович (1835–1888). Закінчив Медико-хірургічну академію в Петербурзі. Залишився в академії для підготовки до професорського звання, стажувався за кордоном. У 1869 р. затверджений на посаді доцента Харківського університету по кафедрі терапевтичної клініки. У 1870 р. затверджений екстраординарним, а в 1872 р. – ординарним професором Харківського університету.

⁷ Кремянський Яків Семенович (1839–1907). У 1864 р. закінчив медичний факультет Харківського університету. В 1865 р. склав іспит на ступінь доктора медицини і захистив дисертацію у Військово-медичній академії в Петербурзі. Стажувався за кордоном. З 1868 по 1885 р. викладав у Харківському університеті на кафедрі часткової патології і терапії (з 1868 р. – доцент, з 1879 р. – екстраординарний, з 1882 р. – ординарний професор).

⁸ В наші дні – Обласна психіатрична лікарня № 3.

⁹ Ковалевський Павло Іванович (1849/1850–1931). Випускник медичного факультету Харківського університету 1874 р. З 1878 р. викладав в університеті, у 1884 р. став першим керівником кафедри систематичного та клінічного вчення про нервові та душевні хвороби. З 1886 р. – екстра-

ординарний, з 1887 р. – ординарний професор, з 1888 р. – декан медичного факультету Харківського університету. У 1894–1897 рр. – ректор Варшавського університету. Згодом працював у Казані та Петрограді. У 1920-х рр. виїхав до Західної Європи.

¹⁰ Анфімов Яків Афанасійович (1852–1930). У 1877 р. закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету, а в 1880 р. – Медико-хірургічну академію в Петербурзі. У 1887 р. в академії отримав ступінь доктора медицини, працював на кафедрі нервових і душевних хвороб. У 1882 р. очолив кафедру нервових і душевних хвороб у Томському університеті, з 1894 по 1919 р. очолював аналогічну кафедру в Харківському університеті. Згодом переїхав до Тбілісі, до кінця життя викладав у Тбіліському університеті.

¹¹ «Лечебница доктора И. Я. Платонова для нервных и душевнобольных и алкоголиков» являла собою новий тип психіатричного закладу, в якому науково обґрунтовані методи лікування доповнювалися комфортними умовами перебування хворих. Тривалий час заклад був клінічною базою Харківського університету. Психіатричне відділення клініки знаходилось на вул. Скобелівській, 14, а нервове відділення – на вул. Нетеченській, 6.

¹² Платонов Іван Якович (1852–1920). У 1875 р. закінчив Харківський університет, працював земським психіатром у Харкові, Полтавській та Новгородській губерніях. У 1885 р. повернувся до Харкова, де створив приватну клініку. У 1916 р. переїхав до Євпаторії, де згодом і помер.